

Gelir, Konut, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Açısından Türkiye’de Nispi Yoksulluk ve Hayat Standartları

Kemal Aydın^a

Özet: Bu çalışmada Türkiye’de nispi yoksulluk ve hayat standardı arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın veri kaynağı Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2003 ile 2006 yılları arasında yaptığı Hanehalkı Bütçe ve Tüketim Harcamaları anketlerinin mikro verileridir. Makalede önce toplam yıllık gelir durumuna göre nispi yoksul olanlar sosyo ekonomik ve demografik statülerine göre tespit edilip çapraz tablolar halinde sunulmuş, sonra da konut dosyaları ile birleştirilerek nispi yoksulluk kategorisine giren haneler oturdukları konutların mülkiyet durumu, oturları konutun tipi, konut kolaylıkları, ile birlikte sağlık sigortası ve bağlı oldukları sosyal güvenlik kurumları gibi nispi yoksulluğu farklı açılardan anlamamıza yardımcı olan faktörlere göre incelenmiştir. Hesaplamalarımızın sonuçlarına göre 2003 ve 2006 yılları arasında 51.423 hane ile yapılan anketlerde Türkiye genelinde gelir dağılımının en alt katmanında yer alan %14,5’lik (toplam 7.476 hanehalkı reisi) kesim toplam ortalama yıllık gelirin medyan değerinin ½’sinin altında gelir elde etmekte ve nispi yoksul kategorisine girmektedir. 2003 ve 2006 yılları arasında nispi yoksulluk sınırının üzerinde yer alan %85,5’in (toplam 43.944 hanehalkı reisi) kişi başı ortalama yıllık geliri 10.260 TL, nispi yoksulluk kategorisine giren ve gelir dağılımının en alt %14,5 yer alanların kişi başı ortalama yıllık geliri 1.828 TL’dir. Türkiye genelinde nispi yoksulluk sınırının altında yer alan toplam 7.476 (%14,5) hanehalkı reisinin %17’si kırsal bölgelerde, %12,7’si de kentlerde yaşamaktadır. Nispi yoksulların büyük çoğunluğu (%40,7) ilkokuldan daha az bir eğitim düzeyine sahiptir. Nispi yoksulluk daha çok tarım ve hayvancılık ile nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar arasında yoğunlaşmaktadır. Ayrıca kadın hanehalkı reisleri arasında %34,2 olan yoksulluk oranı erkeklerde %12,4 ve 60 yaş üzerinde olanlar arasında da %21,5’tir. Nispi yoksul durumda olan bu en alt tabakadaki %14,5’lik hanehalkı reislerinin %80’ni çalışmakta, %74’ü ev sahibi ve %20’si de kiracıdır. Bağlı oldukları sosyal güvenlik kurumlarına göre ise %86’sı sosyal güvenlik kapsamında değildir ve sağlık sigortası olmayanların oranı da %39’dur. Yoksulluğun sebepleri arasında işsizlikten çok yapılan işlerin nitelikleri ön plana çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye’de nispi yoksulluk, Yıllık gelir, Konut kolaylıkları, Konut sahipliği, Sağlık sigortası, Sosyal güvenlik

JEL Sınıflandırması : D30, D31

Relative Poverty and Living Standards Perspective of Income, Housing, Health and Social Security in Turkey

Abstract: This study assesses the relative poverty and the quality of life in Turkey. The database used for the study is based on the raw data obtained from the Turkish Statistical Institute Household Budget and Consumption Expenditure questionnaires between 2003 and 2006. In the article, those that are relatively poor according to the total annual income are illustrated in crosstabs in accordance with their socio-economic and demographic status, and then the ownership status of the houses of those in the relatively poor category is assessed,

^a Assist. Prof., Kocaeli University, Kocaeli/Türkiye, kaydin709@gmail.com

after combining the housing files with the socio-economic and demographic status, as well as other factors such as dwelling types, housing facilities, health insurance, and the social security institution they are connected to, which help to explain the relative poverty from different points of view. According to our calculations based on questionnaires completed by 51.423 households, the 14.5% that forms the lowest level of the income distribution throughout Turkey also falls within the relative poverty category. The average annual income for the 14.5% that falls under the relative poverty line during the same years is 1.828 TL. Out of the total 7.475 (14.5%) households that fall under the relative poverty throughout Turkey, 17% of the household heads live in rural areas, while 12.7% live in cities. The majority of those in the relative poverty category (40.7%) have an education level that is below primary school. The livelihood of those in the relative poverty category consists of mainly agriculture and husbandry and works not requiring qualifications. While the poverty rate for female household heads is 34.2%, this ratio is 12.4% for male household heads, and 21.5% for those over 60. Among the 15% that falls under the relatively poor category, 74% are homeowners, while 20% are tenants. In terms of the social security institutions, it is seen that 86% have no social security, while 39% have no health insurance. As opposed to unemployment, the nature of the jobs carried out stands out among the reasons behind poverty.

Keywords: Relative poverty and Turkey, Annual income, Housing utilities, Ownership of housing, Health insurance, Social security

JEL Classification: D30, D31

1. Giriş

Çok boyutlu bir mesele olarak yoksulluk günümüzde farklı yönleri ile ölçülüp anlaşılmasına çalışılan bir olgudur. Yoksulluk ölçümlerinde gelir durumu en önemli faktör olmasına rağmen son yıllarda yoksulluğun diğer boyutları da araştırılmaya başlanmıştır (Driouchi ve Ahmad, 2009; Bozan 2010; Kabaş 2010). Bu çalışmada Türkiye’de pek üzerinde durulmayan yoksulluk ve hayat standartları bir başka ifade ile yoksulluk, konut kolaylıkları, yaşama biçimi, sahip olunan temel ev eşyaları, tüketim kalıpları gibi faktörler ile yoksulluğun nasıl bir ilişkide olduğu incelenecektir. Bu araştırmanın veri kaynağı Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2003 ve 2006 yılları arasında yaptığı Hanehalkı Bütçe ve Tüketim Harcamaları anketlerinin ham verileridir. Daha önce yapılan yoksulluk çalışmalarında bu çalışmada değerlendirilen aynı anketlerin verileri ile yoksulluk çalışmaları yayınlanmıştır fakat bugüne kadar bu anketler ile sadece gelir, mutlak ve nispi yoksulluk ilişkileri üzerinde durulmuştur. Oysa aynı anketlerde konut dosyası ile gelir dosyaları birleştirildiğinde Türkiye’de yoksulluğun çok farklı boyutlarını analiz etmek mümkün hale gelmektedir. Bu makalede söz konusu anketlerin fert gelir dosyaları ile konut dosyaları birleştirilerek Türkiye’de nispi yoksulluk ve hayat standartları, konut kolaylıkları ve sahip olunan temel ev eşyaları gibi konular incelenecektir.

Bu çalışmada nispi yoksulluk ölçümü için OECD ve Avrupa Birliği’nin tanımladığı şekli ile Türkiye’de hanehalkı reislerinin toplam yıllık gelirlerinin medyan değerinin yüzde 50’sinden ($\frac{1}{2}$ ’sinden) az gelir elde edenler nispi yoksul olarak tanımlanmıştır. (Fisher 1992; Buhong 2001; Forster and Pearson, 2002). Ortanca veya medyan olarak adlandırılan terim bilindiği gibi gelirler en küçükten en yükseğe kadar sıralandıktan sonra ortaya denk gelen değer altındaki kalanlar nispi yoksul olarak kabul edilmiştir. “Nispi yoksulluk bireylerin toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olmasıdır. Mutlak yoksulluk tanımına göre hiç yoksul olmayabilir ancak nispi yoksulluk yaklaşımında görelilik ön plana çıktığı için her zaman nüfusun belli bir oranı diğerlerine göre yoksul olacaktır. (Brady, 2005). Bu durumda toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olan birey veya haneler nispi anlamda yoksul olarak tanımlanır. Refah ölçüsü olarak amaca göre tüketim veya

gelir düzeyi seçilebilir” (TÜİK, 2009). Bu çalışmada da aynı metot uygulanarak ilk önce yıllık toplam gelir durumuna göre nispi yoksul olan hanehalkı reisleri tespit edilmiş daha sonra da aynı hanehalkı reisleri konut dosyaları ile birleştirilerek nispi yoksul sınıfına giren hanelerin hayat standartları incelenmiştir.

Bu araştırmanın bağımlı değişkenlerinin bir kısmı nispi yoksulluk sınırı altında kalan hanelerin oturdukları konutların mülkiyet durumu, oturulan konutların tipi, konutlarda müstakil banyo, mutfak, hazır sıcak su ve borulu su sistemi, buzdolabı, çamaşır makinesi ve bulaşık makinesi olup olmadığıdır. Bu çalışmada nispi yoksulluk formülünden hareketle hesaplamalarımız sonucu Türkiye genelinde gelir dağılımının en alt yüzde 14,5’lik diliminde yer alan hanehalkı reisleri toplam yıllık fert gelirlerinin medyan değerinin yüzde ellisinden daha az gelir elde etmişlerdir ve nispi yoksul kategorisindedirler. Türkiye’de gelir dağılımının en altındaki %14,5’lik kesimin gelir dışında yukarıda kısaca ifade edilen hayat standartları ile de ilişkilerini incelemek nispi yoksulluğu farklı yönleri anlamamıza katkı sağlayacaktır. Çünkü bazen gelir olarak yoksul kategorisine giren haneler örneğin ev sahibi oldukları zaman, oturdukları konutlar normal bir hayat sürdürmek için standartlara uygun olduğunda şüphesiz düşük gelirden kaynaklanan yoksulluğun gündelik hayattaki baskısını daha az hissedeceklerdir. Bu makalede sırası ile Türkiye’de daha önce yapılmış hayat standardı ve yoksulluk konusu ile ilgili yayınlara yer verilecek ve ikinci kısımda da yıllık gelir ve nispi yoksulluk ilişkisi çapraz tablolar şeklinde özetlendikten sonra, analizlerden ortaya çıkan sonuçlar değerlendirilecektir.

2. Türkiye’de Nispi Yoksulluk ve Yaşam Düzeyi

Yaşam düzeyi ve yoksulluk birbiriyle yakından ilgili olmasına rağmen Türkiye’de bu hususta henüz literatürde ayrıntılı çalışmalar yer almamaktadır. Türkiye’de yapılan yoksulluk çalışmaları genellikle mutlak ve nispi yoksulluk etrafında yoğunlaşmaktadır (Dansuk 1997; ; Özcan 2003; Gürses 2007; Öktik, 2008; TÜİK, 2010). Hayat standartları veya bir başka ifade ile yaşam düzeyi ve yoksulluk çalışmaları genellikle gıda ve gıda dışı yoksulluk konusuna eğilmektedir (Dumanlı 1996; Erdoğan 1998; Dağdemir 1999; World Bank 2000; 2003,

Esenyel ve Torun, 2010). Şüphesiz yaşam düzeyi ve yoksulluk ilişkisinde gıda çok önemli yer tutmaktadır fakat yoksulluğun daha iyi anlaşılabilmesi için farklı boyutlarının da incelenmesi gereklidir. Ekseriyetle yapılan çalışmalarda yoksulların yaşam düzeyleri belirlenirken hane halkının sahip olduğu eşyalara, konutunun durumuna, aldığı gıdaya sosyal güvenlik ve sağlık sigortası ile giysilerine dikkat edilmektedir. Bu tür çalışmalarda ikamet edilen konutta kişi başına düşen m²’ye, kanalizasyon ve su sistemleri gibi konut kolaylıklarına da bakılmaktadır (Scott 1981; Guzman 1995; Dansuk 1997; Erdoğan 2002, Hentschel 2010). Türkiye’de hayat standartları ve yoksulluk ile ilgili en önemli ve tek çalışma 2001 yılında Yemtsow’un makalesidir. Bu makalede yoksul kategorisine giren haneler otomobil, buz dolabı, renkli televizyon, telefon, 24 saat hazır sıcak su, borulu su sistemi, konutlarda müstakil banyo, mutfak gibi konut kolaylıkları sağlayan faktörlerle karşılaştırmıştır. Analiz sonuçlarına göre 1987 ile 1994 arasında konut kolaylıkları ve ev eşyası bakımından hem yoksulluk sınırının altında hem de üzerinde yer alan hanelerde anlamlı artışların olduğunu saptamıştır. Ancak bu konulardaki ilerlemelere rağmen hala yoksul ve yoksul olmayan hanelerde ciddi farkların da olduğunu kaydetmiştir. Daha sonraki yıllarda söz konusu bu raporun dışında başka bir çalışma yapılmamıştır. Nispi yoksulluk sınırının altında kalan hanelerin aynı zamanda yaşam düzeylerine ışık tutan bu faktörler önemlidir. Zira gelir olarak yoksulluk sınırının altında yer almak yaşam kalitesi ile ilgili detaylı bilgiler vermemektedir. Bir hane yoksulluk sınırının altında yer

alabilir fakat standartlara uygun bir evde yaşaması, ev sahibi olması, sahip olduğu beyaz ve diğer ev eşyaları yoksulluk durumu ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermektedir. Bahsi geçen şartlara sahip olduğu müddetçe yoksulluğu daha az şiddette hissedecektir. Aynı zamanda yoksullara yardım eden kuruluşlar bütün bu faktörleri göz önüne aldığı anda nasıl bir sosyal politika oluşturulması gerektiği ile ilgili bilgilere sahip olacaklardır.

Sonuçların ilk bölümde toplam yıllık gelirlerine göre nispi yoksulluk sınırının altında yer alan hanehalkı reisleri sosyo ekonomik ve demografik statülerine göre saptanmıştır ve daha sonra da nispi yoksulluk sınırının altında kalan hanelerin hayat standartları aşağıda listelenen faktörlere göre analiz edilmiştir:

- Oturulan konutun tipi
- Konutun mülkiyet durumu
- Müstakil konut sahipliği
- Gecekondu olup olmadığı
- Konutun ısıtma sistemi
- Banyo sahipliği (başkası ile ortak kullanılmayan)
- Mutfak sahipliği
- Borulu su sistemi
- Elektrik sahipliği
- Sıcak su
- Buzdolabı
- Sağlık sigortasının olup olmadığı
- Kayıtlı olunan sosyal güvenlik kurumu

Analizlerde, 2003 yılına ait 25,764, 2004 yılına ait 8,544, 2005 yılına ait 8,559 ve 2006 yılına ait 8,556 hane olmak üzere toplam 51,423 hanenin gelirleri hane halkı reisi referans alınarak hesaplanmıştır. Bu makalede kullanılan veriler hane halkı reislerinin sosyo ekonomik ve demografik özelliklerine göre oluşturulmuş 4 yıllık toplam ortalama yıllık gelirleridir. Bir başka anlatımla hane halkı reisinin yıllık ortalama fert geliri bu araştırmanın bağımsız değişkenini, nispi yoksulluk ise bağımlı değişkeni oluşturmaktadır. SPSS programı ile eğitim durumu, gelir ve yaş değişkenleri tekrar düzenlenmiştir ve gelirler *Yeni Türk Lirası* cinsinden hesaplanmıştır.

Hane halklarının sosyo-ekonomik durumu ile tüketim harcamaları dosyası, hane halkı reisi temel alınarak bülten numaralarına göre birleştirilmiştir. Hane halkı reisi hanehalkı reislerinin kazanç ve masraflarından sorumlu olan kişidir (TÜİK, 2006). Ankete katılan hanelerin %36’sı kırsal, % 64’ü kentsel yerleşim yerlerinde ikamet etmekte, %10 kadın ve %90 da erkeklerden oluşmaktadır. Deneklerin %70’i ilköğretim ve altı, %20’si lise, %7’si üniversite, %0,5’i ise yüksek lisans ve üzeri eğitim düzeyine sahiptir.

Anketlerin kapsamı tüm Türkiye sınırları içinde yaşayan hanelerdir. Kentsel yerler nüfusu 20,001’den büyük kırsal yerler ise nüfusu 20,000’den küçük olan yerleşim yerleri olarak tanımlanmıştır. Anketin uygulandığı aylar anket yapılan yıl içinde 1 Ocak ve 31 Aralık’tır. Anketlerde tabakalı iki aşamalı küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır (TUİK, 2002).

3. Sonuçlar

Aşağıda özetlenen analiz sonuçlarının ilk bölümünde hanehalkı reislerinin 2003 ve 2006 yılları arasında kır-kent; yıllar, eğitim durumu, çalışılan sektör, meslek ve yaş durumuna göre nispi yoksulluk sınırının üzerinde ve altında olan hanehalkı reisleri toplam yıllık gelirlerine göre çapraz tablolar şeklinde sunulmuştur. Daha sonra yoksulluk sınırı altında kalan hanehalkı reisleri hayat standartları ve yoksulluk ilişkisine göre tekrar incelenmiştir.¹

Tablo 1. Yıllar itibari ile toplam ortalama yıllık gelir ve nispi yoksulluk (2003-2006)

Yıllık Gelir	Sayı	%	Ortalama	Std.		
				Spm	Medyan	
0	2003	22,057	42,8	7,976	9,500	5,742
0	2004	7,259	14,1	9,705	10,253	7,180
0	2005	7,281	14,1	10,905	10,274	8,170
0	2006	7,347	14,2	12,453	11,825	9,470
0	Toplam	43,944	85,4	10,260	10,463	7,640
1	2003	3,707	14,3	1,422	833	1,600
1	2004	1,285	15	1,760	985	1,970
1	2005	1,275	14,9	1,799	1,184	1,960
1	2006	1,209	14,1	2,391	1,375	2,640
1	Toplam	7,476	14,5	1,828	1,094	2,042

Tablo 1'de sunulduğu gibi yıllara göre yoksulluk sınırının üzerinde yer alan hane halkı reislerinin yıllık ortalama toplam gelirleri 2003 yılında 7,976 TL, 2004'te 9,705 TL, 2005 yılında 10,905 TL, 2006'da ise 12,453 TL'dir. Yıllık toplam gelir artışı nispi yoksulluk sınırının üzerinde yer alan hanehalkı reislerinde 2003 yılına göre 2004'te 1,729 TL, 2005 yılında 1,200 TL ve 2006 yılında ise 1,548 TL'dir. Toplam olarak 4 yıllık artış 2003 yılına göre 4,477 TL'dir. Nispi yoksulluk sınırı ise 2003'te 1,422 TL'den 2004 yılında 1,760 TL'ye, 2005 yılında 1,799 TL'ye, 2006 yılında ise 2,391 TL'ye çıkmıştır. Hane halkı reislerinin toplam yıllık gelirine göre nispi yoksulluk oranı 2003 yılında % 14,3, 2004'te %15, 2005'te %14,9 ve 2006 yılında ise %14,1 olarak gerçekleşmiştir. Sonuçlar farklı yıllardaki denek sayıları göz önüne alınıp değerlendirildiğinde 2003'ten 2006'ya kadar nispi yoksulluğun toplam olarak %1-3 oranında düştüğüne işaret

¹ Tabloların daha kolay okunması için kısa bir açıklama yapmak gerekirse tablolardaki ilk sütun bağımsız değişkenler, ikinci sütun kaç hane halkı reisinin hesaplamalar neticesinde nispi yoksulluk sınırının üzerinde ve altında yer aldığı (sıfır değeri alanlar yoksulluk sınırının üzerinde, bir değeri alanlarda nispi yoksul sınıfına giren hanehalkı reisleridir), üçüncü sütun yüzdelikler, dördüncü sütun ortalama yıllık gelir, beş ve altıncı sütunlar sırası ile standart sapma ve medyan değerlerini göstermektedir. Örneğin Tablo 1'de 2003 yılındaki sonuçları özetlersek 22,057 hanehalkı reisi nispi yoksulluk sınırının üzerinde yer almıştır ve ortalama yıllık gelirleri 7.976 TL'dir. Aynı yıl nispi yoksulluk sınırının altında yer alan hanehalkı reislerinin toplam sayısı 3.707 kişidir. 2003 yılında anket yapılan hanehalkı sayısı 2004, 2005 ve 2006 yıllarında anket yapılan tüm hanelerin %50'sini oluşturmaktadır. Bu durumda 2003 yılında hanehalkı reislerinin %85,7'si nispi yoksulluk sınırının üzerinde %14,3'u de nispi yoksul kategorisinde yer almaktadır. Tabloların daha kolay okunması açısından 2004 yılını da incelediğimizde her şeyden önce 2004 yılında toplam 8544 (2004 yılına ait 0+1 değerlerinin toplamı, 7.259+1.285= 8.544) hane ile anket yapıldığını görüyoruz. Bu sayı da oran olarak yıllar itibari ile tüm hanelerin %16'sını oluşturmaktadır (8.544/51.420=0.16). 2004 yılında anket yapılan toplam 8.544 hanenin nispi yoksulluk formülüne göre hesaplamamız neticesinde %15'nin (1.285 hanehalkı reisi, 1285/8544=0,15) nispi yoksulluk sınırının altında, %85'nin (7.259 hanehalkı reisi) de sınırın üzerinde olduğu ortaya çıkıyor. Bu durumda 2004 yılında nispi yoksulluk sınırının üzerinde yer alan 7.259 hanehalkı reisinin yıllık ortalama gelirleri 9.705 TL, standart sapması 10.253 TL ve medyan değeri de 7.180 TL'dir. Yine aynı şekilde 2004 yılında formül gereği nispi yoksul kategorisine giren %15'lik kesimin yıllık ortalama geliri 1.760 TL, standart sapması 985 TL ve medyan değeri de 1.970 TL'dir.

etmektedir. Çünkü 2003 yılına kadar her on yılda 25 bin hane ile yapılan anket 2003 yılından itibaren her yıl sekiz bin civarında hane ile yapılmaya başlanmıştır. 2003 yılında 25 bin hane ile yapılan ankette nispi yoksulluk oranı %14,3’tür. Ancak 2004, 2005 ve 2006 yıllarında 8’er bin hane ile yapıldığında da nispi yoksulluk oranları sırası ile %15, %14,9 ve %14,1’dir. Bu sonuçların daha isabetli yorumlanabilmesi için denek sayılarının dikkate alınması gerekir. Daha sonraki yıllarda az sayıda denekle yapılmasına rağmen düşüş eğiliminde olması nispi yoksulluğun 4 yılda %1-3 azaldığına işaret etmektedir. Çünkü genellikle çapraz tablolarda örneklem sayısı arttıkça yoksulluk oranı düşme eğilimine ve örneklem sayısı da azaldıkça artma eğilimine girmesi beklenmelidir.

Tablo 2. Kır ve Kentlere göre ortalama yıllık gelir ve nispi yoksulluk (2003-2006)

Kır-Kent	Denek Sayısı	%	Ortalama	Std. Sapma	Medyan
0 Kır	15,368	29,8	9,056	9,461	6,624
0 Kent	28,576	55,5	9,731	10,748	7,014
Toplam	43,944	85,4	9,393	10,104	6,819
1 Kır	3,303	6,4 (17)	1,772	1,034	1,850
1 Kent	4,173	8,1(12,7)	1,644	1,118	1,800
Toplam	7,476	14,5	1,708	1,076	1,825

Tablo 2’de hane halkı reislerinin 2003 ve 2006 yılları arasında toplam ortalama yıllık geliri ve nispi yoksulluk oranları yer almaktadır. Nispi yoksulluk sınırının üzerinde yer alan ve kırsal bölgelerde yaşayan hane halkı reislerinin 4 yıllık ortalama geliri 9,056 TL, kentlerdekilerin ise 9,731 TL’dir. Bu yıllar arasında kırsal bölgelerde 1,772 kentlerde ise 1,644 TL ve daha az geliri olanlar tanıma göre nispi yoksulluk sınırının altında bir gelire sahiptir. Toplam nispi yoksulluk oranı 3.303 kişi ve %17 ile kırsal bölgelerde, 4,173 kişi ve %12,7 ile de kentsel yerleşimlerde yer almaktadır. Tabloda görüldüğü gibi kırsal bölgelerde yaşayanların yıllık ortalama toplam gelirleri yoksulluk sınırının altında yer alanlar için kentlerde yaşayanlara göre 128 TL daha fazladır. Hanehalkı reislerinin söz konusu yıllık gelirleri 2003 ve 2006 yılları arasındaki gerçek gelirlerdir. Örneğin Kentlerde yaşayan ve nispi yoksulluk sınırının üzerinde yer alan hanehalkı reislerinin 4 yılda yıllık ortalama gelirleri 9.731 TL’dir. Bu rakam o yılların enflasyon oranına göre düzeltilmemiş ve mikro verilerde kaydedildiği gibi analiz edilmiş halidir.

Eğitim durumuna göre hanehalkı reislerinin toplam yıllık kazancı ve nispi yoksulluk sonuçları ise 2,625 kişi ile ilkokuldan daha az eğitim düzeyindekilerde %40,7, ilkokul mezunları arasında %15,2, ilköğretimde %9,1, lisede %4,2, üniversitede %0,8’dir. Kalkınma ile ilgilenen kurum ve araştırmacılar ekonomik büyümenin asıl kaynağının beşeri sermaye olduğunu kabul etmektedirler (Haddad, 1990). Özellikle son zamanlarda teknolojik değişimin hızlanması ile beraber çok daha önemli bir faktör haline gelmiştir. Bu nedenle Türkiye’nin kişi başına beşeri sermayesini, en kısa zamanda birkaç misli arttırması gerekmektedir. Çünkü tabloda da görüldüğü gibi Türkiye’de işgücünün %70’e yakını ilkokul düzeyindedir.

Tablo 3. Eğitim durumu toplam ortalama yıllık gelir ve nispi yoksulluk (2003-2006)

Eğitim düzeyi	Denek sayısı	%	Ortalama (TL)	Std. Sapma (TL)	Medyan (TL)	
0	İlkokuldan az	3,809	59,2	5,952	4,469	4.825
0	İlkokul	22,134	84,7	8,022	8,425	8.424
0	İlköğretim	5,026	90,8	9,087	8,465	7.000
0	Lise	9,365	95,7	11,319	10,278	9.000
0	Üniversite	3,357	99,2	17,355	17,92	10,235
0	Üniversite üzeri	253	100	27,961	27,268	22.000
0	Toplam	43,944	85,5	13,282	12,804	9,917
1	İlkokuldan az	2,625	40,7	1,497	1,083	1,500
1	İlkokul	3,992	15,2	1,835	1,973	1,970
1	İlköğretim	415	9,1	1,808	1,078	2000
1	Lise	414	4,2	1,697	1,322	1,900
1	Üniversite	30	0,8	1,415	1,384	1,036
1	Toplam	7,476	14,5	1,701	1,320	1,681

Tablo 4. Toplam yıllık ortalama gelir, nispi yoksulluk ve çalışılan sektör

Yıllık Gelir	Denek Sayısı	%	Ortalama (TL)	Std. Sapma (TL)	Medyan (TL)	
0	Özel	25,190	86,6	10,365	12,570	7,200
0	Kamu	6,177	98,5	11,180	6,210	9,990
0	Kit	646	99,3	13,820	8,020	12,585
	Toplam	32,013	88,8	11,788	8,933	9,925
1	Özel	3,922	13,4	2,062	874	2,070
1	Kamu	91	1,5	2,119	781	2,300
1	Kit	4	0,6	1,162	1,042	1,124
1	Toplam	4,017	15,5	1,781	899	1,831

Özel sektörde çalışan toplam 25.190 hane halkı reisinin nispi yoksulluk sınırının üzerinde kalan toplam yıllık geliri ortalama 10.365 TL, kamuda çalışan 6,177 kişinin yıllık toplam ortalama geliri 11,180 TL, Kit'lerde çalışan 646 kişinin toplam yıllık geliri ise 13,820 TL'dir. Kamu'da çalışanların yıllık toplam gelirleri özel sektöre göre 815 TL daha fazla, Kit'ler'de çalışan 646 kişinin toplam ortalama yıllık kazancı ise özele göre 3.455 TL, ve kamuya göre de 2,640 TL daha fazladır. Nispi yoksulluk sınırının altında kalanların oranı özel sektörde çalışanlarda %13,4, kamuda çalışanlarda %1,5 ve Kit'lerde çalışanlarda ise %0,6'dır. Tablo 4 ayrıca Türkiye'de aktif işgücünün sektörlere göre dağılımını da vermektedir. Çalışanların yüzde 80'ni özel sektörde, yüzde 17'si kamuda ve yüzde 3'ü de KİT'lerde istihdam edilmektedir.

Tablo 5. Yıllık ortalama gelir, nispi yoksulluk ve meslek (2003-2006)

Meslek	Denek Sayısı	%	Ortalama	Std. Sapma	Medyan
0 Yöneticiler	4989	97,5	17,800	20,560	12,300
0 Profesyonel meslekler	2216	99,2	15,300	16,000	11,400
0 Yardımcı profesyonel meslekler	1659	97,9	13,700	12,720	10,400
0 Büro ve müşteri hizmetleri	1566	98,8	10,100	5,428	8,860
0 Hizmet ve satış elemanları	3128	91,6	8,150	4,822	7,100
0 Tarım ve hayvancılık	5947	81	8,600	8,072	6,500
0 Sanatkarlar ve ilgili işler	5395	87,9	8,380	6,207	6,700
0 Tesis ve makine operatörleri	3934	94,7	8,900	5,471	7,500
0 Nitelik gerektirmeyen işler	3179	73	6,700	3,785	5,610
0 Toplam	32,013	88,9	10,600	11,550	7,920
1 Yöneticiler	129	2,5	2,160	846	2,120
1 Profesyonel meslekler	17	0,8	2,310	1,150	2,500
1 Yardımcı profesyonel meslekler	35	2,1	1,990	900	2,000
1 Büro ve müşteri hizmetleri	19	1,2	2,010	736	2,300
1 Hizmet ve satış elemanları	286	8,4	2,200	871	2,220
1 Tarım ve hayvancılık	1,394	19	1,980	887	1,990
1 Sanatkarlar ve ilgili işler	742	12	2,150	869	2,200
1 Tesis ve makine operatörleri	220	5,3	2,200	857	2,290
1 Nitelik gerektirmeyen işler	1,174	27	2,040	854	2,000
1 Toplam	4,016	11,1	2,060	872	2,080

Tablo 6. Toplam ortalama yıllık gelir yaş durumu ve nispi yoksulluk (2003-2006)

Yaş durumu	Denek Sayısı	%	Ortalama	Std. Sapma	Medyan
0 29 ve altı	10,254	85,2	11,100	11,010	8,300
0 30-39	9,518	87,2	9,170	9,482	6,840
0 40-49	10,241	87,9	10,100	10,310	7,660
0 50-59	7,296	87,1	9,070	10,770	6,360
0 60+	6,635	78,5	7,080	9,335	5,120
0 Toplam	43,944	85,5	9,500	10,320	6,940
1 29 ve altı	1,779	14,8	2,180	1,265	2,250
1 30-39	1,392	12,8	1,840	828	2,000
1 40-49	1,410	12,1	1,620	985	1,800
1 50-59	1,082	12,9	1,410	1,013	1,520
1 60+	1,813	21,5	1,350	976	1,380
1 Toplam	7,476	14,5	1,700	1,083	1,800

Tablo 5'te yıllık gelire göre nispi yoksulluk oranı yöneticilerde %2,5, profesyonel meslekler arasında %0,8, yardımcı profesyonel mesleklerde %2,1, büro ve müşteri hizmetlerinde çalışanlarda %1,2, hizmet ve satış elemanlarında %8,4, tarım ve hayvancılıkta %19, zanaatkarla ilgili işlerde çalışanlar arasında %12, tesis ve makine operatörleri arasında %5,3 ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlarda %27'dir.

Tablo 6'da yaş durumuna göre sınırın üzerinde yer alan hanehalkı reislerinden 29 yaş ve altında yer alanlar 11.100 TL ile en yüksek yıllık gelire sahiptir.² 30-39 yaşları arasında olanların toplam ortalama yıllık gelirleri 9.170, 40-49 yaşları arasında olanların toplam yıllık gelirleri 7.660, 50-59 arası 6.360 ve 60 yaş ve üzeri olanların ise 5120 TL'dir. Nispi yoksulluk sınırının altında kalanların ise toplam yıllık gelirleri sırası ile 2.180, 1.840, 1.620, 1.410 ve 1.350 TL'dir. Toplam ortalama nispi yoksul gelirleri ise 1700 TL'dir ve aylık olarak 141 TL'ye denk gelmektedir. Toplam 51.420 kişiden 7.476'si (%14,5) nispi yoksulluk sınırının altında yer almaktadır.

Tablo 7. Toplam ortalama yıllık gelir, cinsiyet ve nispi yoksulluk (2003-2006)

Kadın-Erkek	Denek Sayısı	%	Ortalama	Std. Sapma	Medyan
0 Erkek	40,581	87,6	9,710	10,560	7,110
0 Kadın	3,363	65,8	6,950	6,312	5,140
Toplam	43,944	85,5	9,500	9,500	6,940
1 Erkek	5,731	12,4	1,740	1,067	1,850
1 Kadın	1,745	34,2	1,570	1,124	1,620
Toplam	7,476	100	1,700	1,700	1,800

Erkek hanehalkı reislerinin %12,4'ü, kadın hanehalkı reislerinin de %34,2'si nispi yoksul kategorisine girmektedir. Sınırın üzerinde yer alanlarda erkeklerin toplam yıllık geliri kadınların ortalamasından yaklaşık 3000 TL daha fazladır. Sınırın altında kalan erkek hanehalkı reislerinin toplam ortalama yıllık gelirleri 1.740 TL iken kadın hanehalkı reislerinin toplam yıllık ortalama gelirleri 1.570 TL'dir.

Yukarıda analiz edilen yedi tabloda ortaya çıkan sonuçlar kısaca tekrar değerlendirildiğinde Türkiye'de 2003 ve 2006 yılları arasında nispi yoksulluk sınırı üzerinde kalan toplam 43,944 (%85,4) hane halkı reislerinin ortalama yıllık geliri 9,393 TL iken, nispi yoksulluk sınırı altında kalan toplam 7,476 (%14,5) hane halkı reislerinin ortalama yıllık geliri ise 1,708 TL olarak gerçekleşmiştir. Nispi yoksulluk daha çok nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar ile tarım hayvancılık, zanaatkarlar ve hizmet işlerinde çalışanlar arasında yaygındır. Nispi yoksulluk oranları 60 yaşa kadar olan hanehalkı reislerinde %12 civarında iken 60 yaşın üzerinde bulunan hanehalkı reisleri arasında %22'dir. Erkek hanehalkı reislerinde nispi yoksulluk oranı %12,4, kadın hanehalkı reislerinde ise %34,2'dir. Aşağıdaki bölümde nispi yoksulluk sınırının altında kalan aynı hanehalkı reisleri konut durumu, beyaz eşya, sosyal güvenlik ve sağlık sigortasına göre çapraz tablolar olarak sunulmaktadır.

² Belirli bir yaşa kadar yüksek lisans ve üzeri eğitim düzeyine sahip hanehalkı reisleri hariç eğitim düzeyi aynı olup yaşı 29 ve altı olan hanehalkı reislerinin yıllık gelirleri kendilerinden daha yaşlı olanlara göre daha yüksektir. Bu araştırmanın sonucuna göre aynı eğitim düzeyi aynı fakat farklı yaş grupları söz konusu olduğunda 30 yaştan daha genç olanlar Türkiye genelinde daha yaşlı olanlara göre daha fazla yıllık gelir elde etmektedirler.

4. Nispi Yoksulluk, Konut Kolaylıkları, Sosyal Güvenlik ve Sağlık

Nispi yoksul kategorisine giren %14,5 veya gelir dağılımının en altında yer alan bu grubu konut, beyaz eşya, sosyal güvenlik ve sağlık sigortası sahipliği açısından da ele almak yoksulluğu hangi düzeylerde yaşadıkları ile ilgili bilgiler vermesi açısından son derece önemlidir.

Tablo 8. Nispi yoksul hanelerde konut özellikleri ve temel ev eşyaları

	Var	Yok	Toplam	%
Elektrik	7466	10	7476	99,9
Buzdolabı sahipliği	6942	534	7476	93
Banyo sahipliği	6829	647	7476	91
Borulu su sistemi	6449	1027	7476	86
Mutfak sahipliği	6215	1261	7476	83
Çamaşır Makinesi	3974	3502	7476	53
Sıcak su	2433	5043	7476	33
DVD-VCD sahipliği	960	6516	7476	13
Otomobil Sahipliği	436	7040	7476	6
Bulaşık makinesi	316	7160	7476	4
Bilgisayar sahipliği	144	7332	7476	2

Tablo 8’de konut kolaylıkları ve sahip olunan temel ev eşyaları açısından incelendiğinde nispi yoksulluk kategorisinde yer alan toplam 7.476 hane halkı reisinden sadece 10’unun konutunda elektrik olmadığını öğreniyoruz. Müstakil banyo sahipliği % 91, müstakil mutfak sahipliği %83 ve buz dolabı sahipliği ise %93’tür. Sınırın altında kalan 7.476 haneden 1.027’sinin (%14) konutunda borulu su sistemi bulunmamaktadır. Bu hanelerin %33’ünde 24 saat hazır sıcak su teşkilatı (şofben vs) bulunmaktadır ve çamaşır makinesi sahipliği oranı ise %53’tür. Sınırın altında kalan hanelerin %13’ünde DVD-VCD ve %2’sinde bilgisayar ve %4’ünde bulaşık makinesi bulunmaktadır. Otomobil sahipliği oranı %6’dır.

Tablo 9. Nispi yoksulluk ve oturlan konutun tipi

	Var	Yok	Toplam	%
Müstakil konut	5792	1684	7476	77
Apartman	1480	5996	7476	20
Gecekondu	192	7284	7476	3
Diğer	12	7464	7476	0,1

Tablo 9’da nispi yoksulluk ve oturlan konutun tipi sunulmuştur. Sonuçlara göre yoksul kategorisine giren 7.476 hanenin %77’si (5.792 hane) müstakil bir konutta, % 20’si apartmanda ve %3’ü de gecekonduya oturduğunu beyan etmiştir.

Türkiye’de yoksulluk denince akla gecekondu gelir fakat yıllık gelir açısından yoksul olanların sadece %3’nün gecekonduya yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de yoksulluk şehirlerdeki gecekonduya göre kırsal bölgelerde minimum eğitim, gelir ve tüketim ile yaşayanlar arasındadır.

Tablo 10. Kır kent konut sahipliği ve nispi yoksulluk

	Ev sahibi	Kiracı	Diğer	Toplam
Kır	2769 (%84)	334 (%10)	200 (%6)	3303 (%44)
Kent	2656 (%64)	1104 (%26)	413 (%10)	4173 (%56)
Toplam	5425 (%73)	1438 (%19)	613 (%8)	7476 (%100)

Nispi yoksul kategorisine giren ve kırsal kesimlerde yaşayan toplam 3.303 haneden 2.769'u (%84) ev sahibi ve 334'ü (%10) de kiracı olduğunu belirtmiştir. Kentlerde yaşayan ve nispi yoksul durumunda olan toplam 4.173 haneden 2.656'sı (%64'ü), ev sahibi, 1.104'ü (%26'sı) kiracıdır.

Tablo 11. Eğitim durumu, nispi yoksulluk ve konut sahipliği

	Ev sahibi	Kiracı	Diğer	Toplam
Okul bitirmede	2214 %84	357 %14	144 (%5)	2625 %35
İlkokul	2824 %71	818 %20	350 %9	3992 %53
Ortaokul ve dengi	243 %58	119 %29	53 %13	415 %6
Lise ve dengi	216 %52	133 %32	65 %16	414 %6
Üniversite	18 %60	11 %37	1 %3	30 %0.4
Toplam	5515 %74	1438 %19	613 %8	7476 %100

Nispi yoksulluk sınırının altında kalan ve okul bitirmeyen hanehalkı reislerinin %84'ü ev sahibi, %14'ü kiracı ve %2'si de diğer kategorisinde yer almaktadır. İlkokul mezunları arasında ev sahipliği oranı %70, kiracılık %20, ve diğer ise %10'dur. Ortaokul ve dengi için ise ev sahipliği oranı %59, kiracılık %32, ve diğer kategori de %13'tür. Lise ve dengi okul mezunları arasında ev sahipliği oranı %52, kiracılık %32, diğer ise %16'dır. Nispi yoksulluk sınırının altında olup üniversite mezunu olan hanehalkı reislerinin %60'ı ev sahibi, %36'sı kiracı ve %3'ü diğer kategoride yer almaktadır. Ancak üniversite mezunlarının sadece %0.4'ü görece yoksul konumundadır. Eğitim durumuna göre nispi yoksulluk sınırının altında kalan toplam 5515 (%74) hanehalkı reisi ev sahibi iken %19'u kiracı ve 613'ü (%7'si) diğer kategoride yer almaktadır.

Nispi yoksulluk, meslek ve konut sahipliği durumu açısından analiz edildiğinde yoksulluk kategorisine giren 129 yönetici pozisyonunda olan meslek mensuplarından 94'ü (%73'ü) ev sahibi, 22'si (%17) kiracı ve 13'ü (%10'u) diğer kategorisinde yer almaktadır. Ev sahipliği oranı profesyonel mesleklerde %53 ve kiracılık %17'dir. Yardımcı profesyonel mesleklerde ev sahipliği %57, kiracılık %34, büro ve müşteri hizmetlerinde çalışanlarda ev sahipliği oranı %47, kiracılık %26, hizmet ve satış elemanları arasında ev sahipliği %49, kiracılık %38, tarım ve hayvancılıkla geçinenlerde ev sahipliği oranı %94, kiracılık %2, sanatkarlar arasında ev sahipliği %59, kiracılık %29, tesis ve makine operatörleri arasında ev sahipliği %52, kiracılık %30 ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlarda ev sahipliği %64 ve kiracılık %25'tir. Mesleki kategorilere göre genel olarak ev sahipliği oranı ise %72, kiracılık %19 ve diğer kategorisine girenler de %9'dur.

Tablo 12. Nispi yoksulluk konut sahipliği ve meslek (2003-2006)

	Ev sahibi	Kiracı	Diğer	Toplam
Yöneticiler	94 %73	22 %17	13 %10	129 %3
Profesyonel meslekler	9 %53	3 %18	5 %29	17 %0.4
Yardımcı prof. meslekler	20 %57	12 %34	3 %9	35 %0.9
Büro ve müş. hizmetleri	9 %47	5 %26	5 %26	19 %0.5
Hizmet ve satış elemanları	140 %49	108 %38	38 %13	286 %7
Tarım ve hayvancılık	1315 %94	23 %2	56 %4	1394 %35
Sanatkarlar	439 %59	217 %29	86 %12	742 %18
Tesis, makine operatörleri	116 %53	66 %30	38 %17	220 %5
Nitelik gerektirmeyen işler	774 %64	301 %25	129 %11	1204 %30
Toplam	2916 %72	757 %19	373 %9	4046 %100

Özetle, Türkiye'de nispi yoksul sınıfına giren ve gelir dağılımının en alt %15'lik diliminde yer alan kesimlerde de ev sahipliği oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir. Araştırmalara göre Türkiye genelinde ev sahipliği oranı %60'lar civarındadır (Konut Müsteşarlığı, 2003). Bu çalışmanın sonucuna göre ise nispi yoksulluk sınıfına giren hanelerin %73'ü ev sahibi olduğunu belirtmiştir ve Türkiye ortalamasının yaklaşık %10 üzerindedir. Kır ve kentler ile eğitim durumuna göre incelendiğinde kırsal kesimlerde yaşayan ve nispi yoksulluk sınırının altında kalan hanelerde ev sahipliği oranı kentlere göre %20 daha fazladır. Kentlerde ev sahipliği oranı %64 kırlarda ise %84'dür. Kentlerde yaşayan hanelerin %26'sı kiracı iken kırlarda yaşayanlarda kiracı oranı %10'dur. Üniversite eğitim düzeyine kadar eğitim düzeyi arttıkça ev sahipliği oranı düşmekte ve kiraçılık artmaktadır.

Tablo 13. Nispi yoksulluk sağlık sigortası ve cinsiyet (2003-2006)

	Erkek	Kadın	Toplam
Zorunlu sigortalı	1168 20%	807 46%	1975 26%
İsteğe bağlı sigortalı	72 1%	16 1%	88 1%
Zorunlu ve isteğe bağlı sigortalı	770 13%	151 9%	921 12%
Yeşil kart	1283 22%	298 17%	1581 21%
Hayır (yok)	2438 43%	473 27%	2911 39%
Toplam	5731	1745	7476

Tüm deneklerin 2.984'ünün (%40) sağlık sigortası varken 1.581'i (%21) yeşil kartlıdır ve 2.911 (%39) kişinin ise herhangi bir sağlık sigortası yoktur. Erkek hanehalkı reislerinin 2.010'nun (%35'i) sağlık sigortası ve 1.283'nün (%22) yeşil kartı bulunmakta ve 2.438 (%43) kişinin ise herhangi bir sağlık sigortası bulunmamaktadır. Kadın hanehalkı reisleri arasında herhangi bir sağlık sigortası olanların oranı %56 (974 kişi), yeşil kartlı olanların oranı %17 (298 kişi), ve hiçbir sağlık sigortası olmayan kadın hanehalkı reisleri oranı da %27'dir (473 kişi).

Tablo 14. Kır ve Kente göre nispi yoksulluk ve sağlık sigortası

Sağlık sigortası	Kır	Kent	Toplam
Zorunlu sigortalı	709	1266	1975
İsteğe bağlı sigortalı	37	51	88
Zorunlu ve isteğe bağlı	500	421	921
Yeşil kart	749	832	1581
Hayır (yok)	1308	1603	2911
Toplam	3303	4173	7476

Kırsal kesimlerde yaşayan ve nispi yoksulluk sınıfına giren hanelerde sağlık sigortası olan hane sayısı 1.246 (%38), 749 (%23) yeşil kartlı ve 1.308 (%40) kişinin de herhangi bir sağlık sigortası bulunmamaktadır. Kentlerde yaşayanların ise %42'si sağlık sigortalı, %20 yeşil kartlı ve %38'nin de herhangi bir sağlık güvencesi yoktur.

Tablo 15. Nispi Yoksulluk ve kayıtlı olunan sosyal güvenlik kurumu

Kayıtlı olunan sosyal güvenlik kurumu	Kır	Kent	Toplam
SSK	105 %5	257 %13	362 %9
Emekli sandığı	1	1	2
Bağ-Kur	118 %6	80 %4	198 %5
Özel Sandık (Banka)	8 %0,3	4 %0,2	12 %0,3
Kayıtlı değil	1793 %89	1650 %83	3443 %86
Toplam	2025 %51	1992 %49	4017 %100

Tablo 15'te nispi yoksulluk ve kayıtlı olunan sosyal güvenlik kurumu yer almaktadır. Tabloda 4.017 hanehalkı reisi analize dahil edilmiştir ve toplam 7.476 olan yoksul sayısı göz önüne alındığında 3.459 hanehalkı reisinin kayıtları verilerde gözükmemektedir. Ayrıca herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmayan hanehalkı reislerinin toplam sayısı da 3.443 kişidir. Bu durumda çapraz tablo analizinde gözükmeyen 6.902 hanehalkı reisi de dahil edildiğinde hiçbir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmayan nispi yoksul oranı %92'dir ve sadece %8'i herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlıdır. Analizlerde kayıp olan 3.459 hanehalkı reisi dahil edilmediğinde ise herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olanların oranı %14, hiçbir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmayanların oranı ise %86'dır. Kırılarda yaşayanların 232'si (%11) kayıtlı iken 1.793'ü (%89) kayıtlı değildir. Kentlerde ise kayıtlı olanların sayısı 342 (%17), kayıtlı olmayanları sayısı ise 1.650 (%83)'dir.

Tablo 16’da herhangi bir okul bitirmeyenlerin %95’i, ilkokul mezunlarının %85’i, ortaokul ve dengi mezunlarının %79’u, lise mezunlarının %65’i, üniversite mezunlarının da %18’i herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı değildir. Ayrıca eğitim durumuna göre tüm hanehalkı reislerinin %9’u Sosyal Sigortalar Kurumuna (SSK), %0,1’den daha azı Emekli Sandığına, %5’i Bağ-Kur’a ve %0,2’si de özel sosyal güvenlik kurumuna kayıtlıdır.

Tablo 16. Nispi yoksulluk, eğitim durumu ve kayıtlı olunan sosyal güvenlik kurumu

Kayıtlı olunan sosyal güvenlik kurumu	Okul bitirmedi	İlkokul	Orta ve dengi	Lise	Üniversite	Toplam
SSK	20 %2	227 %9	41 %16	67 %30	7 %64	362 %9
Emekli sandığı	0	0	0	0	2 %18	2
Bağ-Kur	25 %3	151 %6	12 %5	10 %4	0	198 %5
Özel Sandık (Banka)	3	8	1	0	0	12 %0,2
Kayıtlı değil	930 %95	2165 %85	200 %79	146 %66	2 %18	3443 %86
Toplam	978 %24	2551 %64	254 %6	223 %6	11 %0,2	4017 %100

2003 ve 2006 yılları arasında Türkiye’de gelir dağılımının en alt %15’lik diliminde yer alan ve aynı zamanda nispi yoksulluk kategorisine giren söz konusu 7.476 hanehalkı reisinin sağlık sigortası ve sosyal güvenlik durumları yoksullukla ilgili çok önemli bir başka boyutu da gündeme getirmektedir. Türkiye genelinde 2003 ve 2006 yılları arasında nispi yoksulluk statüsünde bulunan hanehalkı reislerinin toplam olarak %39’nun herhangi bir sağlık güvencesinin de olmadığı ortaya çıkmaktadır. Yeşil kart da dahil olmak üzere hiçbir sağlık sigortası olmayan hanehalkı reislerinin oranı erkeklerde %43, kadınlar arasında da %27’dir. Kadınlar arasında sağlık sigortası oranı erkeklere göre 2.5 kat daha fazladır. Kırsal ve kentlere göre ise yeşil kart dahil hiçbir sağlık güvencesi olmayanların oranı kırsal kesimlerde %40 kentlerde ise %38’dir.

5. Sonuç ve Öneriler

2003 ve 2006 yılları arasında toplam 51.423 hane ile yapılan bu anketlerde nispi yoksulluk hesaplamalarımıza göre hanehalkı reislerinin %14,5’i (7476 hane) nispi yoksulluk sınırının altındadır ve toplam ortalama yıllık gelirleri bu yıllar arasında 1.828 TL’dir. Sınırın üzerinde kalan 43.944 hanehalkı reisinin 2003 ve 2006 yılları arasında yıllık toplam ortalama geliri ise 10.260 TL’dir. Özetle gelir dağılımının en alt %15’lik gelir dilimini oluşturan bu grup aynı zamanda kişi başı yıllık medyan gelirin yüzde ellisinden daha az bir gelir elde etmektedir ve nispi yoksul kategorisindedir. Türkiye genelinde nispi yoksulluk sınırının altında yer alan hanehalkı reislerinin %17’si kırsal bölgelerde, %12,7’si de kentlerde yaşamaktadır. Nispi yoksulların büyük çoğunluğu (%40,7) ilkokuldan daha az bir eğitim düzeyindedir ve kamu sektöründe çalışanlarda nispi yoksulluk oranı %1,5 iken özel sektörde çalışanlar arasında %13,4’dür. Nispi yoksulluk daha çok tarım ve hayvancılık ile nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar arasında yoğunlaşmaktadır. Ayrıca kadın hanehalkı reislerinde %34,2 olan nispi yoksulluk oranı erkek hanehalkı reisleri arasında %12,4 ve 60 yaş ve üzerinde olan hanehalkı reisleri arasında da %21,5’dir.

Bu çalışmada analiz ettiğimiz yoksullar “sınıf altı” (Katz, 1993) veya “sistem dışı” yoksul değil, gelir bakımından en alt tabakada yer alan ailelerdir ve Türkiye’de çalışan yoksul kesimi oluşturmaktadır. Bu kategoriye giren hanehalkı reislerinin %74’ü şu veya bu kalite ve standartta ev sahibi ve %20’si de kiracı olduğunu belirtmişlerdir. Yüzde 77’si müstakil bir konutta, %20’si apartmanda ve sadece %3’ü de gecekonduda yaşamaktadır. Çamaşır makinesi hariç büyük çoğunluğunun konutunda temel ev eşyaları bulunmaktadır. Sadece %53’nün evinde çamaşır makinesi vardır. En alt %15’lik dilimi oluşturan bu hanelerin %74’ünün ev sahibi olması not edilmesi gereken bir başka önemli sonuçtur. Nispi yoksulların %77’sinin müstakil konutta oturmaları daha çok kırsal bölgelerde ve tarım hayvancılıkla geçindiklerini göstermektedir. Ayrıca Türkiye’de yoksulluk denince akla gecekondular gelmektedir, fakat yıllık gelir açısından yoksul olanların sadece %3’nün gecekondularda yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de yoksulluk şehirlerdeki gecekondulardan çok kırsal bölgelerde minimum eğitim, gelir ve tüketim ile yaşayanlar arasında görülmektedir.

Türkiye genelinde nispi yoksulluk kategorisine giren ve en dip %15’lik gelir diliminde yer alan hanehalkı reislerinin %86’sının SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı veya başka özel sosyal güvenlik kapsamında olmadığı görülmektedir. Nispi yoksul sınıfına giren hanehalkı reislerinin sadece %14’ünün sosyal güvenlik sistemine kayıtlı bir işte çalışıyor olmaları, neden yoksul olduklarının bir başka göstergesidir.

Yoksulluk sınırının altında yer alan bu hanehalkı reislerinin iş kayıtlarına bakıldığında, verilerin sonuçlarına göre %62’si çalışmaktadır. Anket yapılan aylarda son dört hafta içinde iş arama durumu dikkate alındığında nispi yoksul olan 7.476 hanehalkı reisinden 2.855 (%38) hanehalkı reisinin çalışmama durumuna göre incelendiğinde 7’si iş bulmuş beklemekte, 36’sı öğrenci, 757’si ev hanımı, 210’u emekli, 25 tanesi irad sahibi, 1109’u çalışamayacak kadar yaşlı, 61 tanesi özür, 360’ı çalışamayacak kadar hasta, 92’si mevsimlik çalışan, 85’i ailevi ve kişisel nedenler ve 113’ü de diğer nedenlerden dolayı çalışmadığını beyan etmiştir. Sonuçların da işaret ettiği gibi yıllık gelire göre de işsizlikten çok çalışamayacak kadar yaşlı, ev hanımı, özür, hasta vb. gibi haller ile karşılaşmak da yoksulluğun sebepleri arasındadır. Çalışamayacak kadar yaşlı, hasta ve özür olan hanehalkı reisleri tüm yoksulların %20’sini oluşturmaktadır. Yoksul hanehalkı reislerinin geri kalan %80’i de çalışmaktadır, fakat büyük çoğunluğu herhangi bir sosyal güvenlik sistemine bağlı gözükmemektedir. Sosyal güvenlik dışında kalmaları üzerinde ayrıca durulması gereken bir sorundur. Bu nedenle yoksullukla mücadele eden sosyal politika yapımcıları istihdam yaratan politikalar ile birlikte sosyal güvenliğe kayıtlı ve vasıflı insan gücü oluşmasına öncelik vermelidirler. Dolayısı ile yoksullukla mücadeleye yönelik politikaların çalışma yaşamı ve koşullarını da dikkate alması gereklidir.

Yoksullukla mücadele edebilmek için kayıt dışı çalışmanın azaltılarak sosyal güvenlik tabanının genişletilmesi zaruridir. Nispi yoksul konumundaki hane halkı reislerinin %86’sının herhangi bir sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olmaması önemli bir sorundur. Türkiye’de yapılan araştırmalara göre kayıt dışı çalışanların oranı %40’dır. Ancak sosyal yardımların da kayıt dışını arttırdığı iddia edilmektedir. Hem yoksulluk yardımı alarak hem de kayıt dışı çalışarak yoksulluğun suiistimal edildiği iddia edilmektedir. Bugün iş beğenmeyip sosyal yardımlarla geçinenler ve kayıt dışında çalışanlar bir gerçektir (Şener 2010). Ankara Ticaret Odası’nın en son yaptığı bir açıklamasında 1,5 milyon vasıflı ara eleman alınacağını bildirmesine rağmen hiç bir başvurunun olmaması üzerinde ciddiyetle durulması gereken bir husustur (Ankara Ticaret Odası, 2010).

Toplam 51.423 gibi çok yüksek rakamdaki hanehalkı reislerinin gelir ve yoksulluk durumunu inceleyen bu çalışmanın sonuçlarına göre nispi yoksulluk oranı Türkiye genelinde %14,5’dir. Diğer yandan Türkiye’de yaklaşık 15 milyon hane ve hanehalkı reisi vardır. Bu rakam Türkiye’de yaklaşık 2.1 milyon hanenin nispi yoksul olduğunu göstermektedir. Yine analiz sonuçlarının çok açıkça gösterdiği gibi nispi yoksul kategorisinde olan 2.1 milyon hanenin %80’inde hanehalkı reisi çalışmaktadır. Geriye kalan %20’sinde ise hanehalkı reisi çalışmayacak kadar yaşlı, hasta, özürü, dul ve ev kadını vb. statüsündedir.

Öte yandan Türkiye’de yoksulluk üzerine çalışan bazı araştırmacılar yoksullara devletin her ay belli bir miktar nakit gelir desteği yapmasını önermektedirler (Buğra ve Keyder 2003; Buğra ve Sınmazdemir 2005). Yoksulluğa çare aranırken kalıcı fakat zor olan yöntemler tercih edilmelidir. Yoksulluğa kalıcı çözüm yolu her yoksul olan haneye ve fertlere her ay devletin belli bir miktar nakit desteği yapması değildir. Türkiye gibi bir ülkede pek çok kişi hayatının bir döneminde yoksullukla başa çıkmak zorunda kalmaktadır. Dolayısı ile her yoksulluğa düşene yardım yapmak diye bir şey zaten söz konusu olamaz. Tüm yoksullar Türkiye nüfusuna genellendiğinde hane bazında 2.5 milyon, fert bazında da 10-12 milyondur. Bu kadar çok sayıda kişiye yoksulluk yardımı henüz Türkiye ekonomisinin kaldıramayacağı ağır bir yükür. Bu araştırmanın sonuçlarının da gösterdiği gibi devlet her yoksula değil fakat çalışmayacak kadar yaşlı, özürü, hasta, ev hanımı ve dul gibi dezavantajlı gruplara nakit gelir desteği sağlamalıdır. Yoksulların içinde bu gruba girenlerin oranı Türkiye genelinde %20’dir. Bir başka ifade ile nakit gelir desteği yoksul sınıfına giren hanelerin tümüne değil, % 20’sine (yaklaşık beş yüz bin hane) verilebilir. Yetkililer bu söz konusu çalışması mümkün olmayan yaklaşık beş yüz bin haneyi doğru ve isabetli bir şekilde tespit etmelidirler. Çalışabilen yoksullara ise “şartlı nakit transferi” yapılarak vergi indirimi ve eğitimlerinin devamı için çocuk yardımı gibi destekler verilebilir. Türkiye’de bugün kamuoyu yoksulluğu tartışırken konu müsait de olduğu için politik tavrı takınmaktadır. Yoksulluktan kurtulmanın en sağlam yolunun daha çok çalışıp didinmekten geçtiğini hatırlatmak bile alay konusu olmaktadır. Halbuki hem ülke hem de fertler olarak hak ettiğimiz yeri almanın çalışıp uğraşmaktan başka da hiçbir yolu yoktur.

Kaynakça

- Ankara Ticaret Odası. 2010. “Vallahi bir kişi bile başvurmadı”. <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/16087142.asp?gid=373>
- Bozan, Mahmut. 2010. “Yoksulluk algısına farklı bir bakış”, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Sempozyumu, İstanbul.
- Buhong, Zheng. 2001. “Statistical inference for poverty measures with relative poverty lines”, *Journal of Econometrics* 101, 337-56.
- Buğra, Ayşe ve Keyder Çağlar. 2008. “Kent nüfusunun en yoksul kesiminin istihdam yapısı ve geçinme yöntemleri”, Sosyal Politika Formu, Boğaziçi Üniversitesi.
- Buğra, Ayşe ve Sınmazdemir N. Tolga. 2005. Türkiye’de uygulanabilecek bir nakdi yoksulluk yardımı politikasının maliyeti üzerine farklı senaryolara dayanan bir çalışma, Sosyal Politika Forumu, Boğaziçi Üniversitesi.
- Buğra, Ayşe. 2008. “Kapitalizm yoksulluk ve Türkiye’de sosyal politika” Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, http://www.obarsiv.com/pdf/ayse_bugra2.pdf.

- Dağdemir, Özcan (1999), "Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Analizi, 1987-1994", H.Ü. İİBF Dergisi, Cilt 7, Sayı 1.
- Dumanlı, Recep (1996), Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: DPT: 2449, Ankara: DPT.
- Ercan. Dansuk. 1997. "Türkiye'de yoksulluğun ölçülmesi ve sosyo-ekonomik yapılarla ilişkisi", DPT Yayınları No.2472, Ankara.
- Erdoğan, Güzin (1998), Türkiye'de Yoksulluk: Boyutu ve Profili, Ankara:DİE.
- Erdoğan, Güzin. 2002. "Türkiye'de ve dünya'da yoksulluk üzerine genel değerlendirmeler", Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayını. Ankara.
- Fisher, M. Gordon. 1992. "The Development and history of the poverty threshold", Social Security Bulletin, Volume 55. 1.
- Foster, James. 1998. "Absolute versus relative poverty", The American Economics Review, Vol. 88. No 2.
- Forster, M. and Pearson M. 2002. "Income distribution and poverty in the OECD area: Trends and driving forces", OECD Economic Studies. No: 34, 1.
- Guzman, M.P. Martin, (1995). "The Construction and use of level of living indicators". Training of European Statisticians, Course Notes.
- Gürses, Didem. 2007. "Türkiye'de yoksulluk ve yoksullukla mücadele politikaları", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 17. 59-74.
- Haddad, W. 1990. "Education and Development: Evidence for New Priorities", (Washington D.C.: The World Bank Discussion Paper; No. 95).
- Kabaş, Tolga. 2010. "Yoksulluk dinamikleri: ölçülmesi ve kavramsal olarak anlaşılması için literatür taraması", Uluslararası Yoksullukla Mücadele Sempozyumu, İstanbul.
- Katz, Micheal. 1993. The "Underclass" debate: views from history " Princeton, N.J. : Princeton University Press, c1993.
- Oktik, Nur gün. 2008. "Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları" Yakın Kitapevi, İstanbul.
- Özcan, Yusuf Ziya ve Özcan Metin, 2003. "Measuring poverty and inequality in Turkey, 2001", Topics in Middle Eastern and North African Economies, Electronic Journal, Volume 5, Middle East Economic Association and Loyola University Chicago, September, 2003.
- Scott, Wolf, (1981). "Concepts and measurement of poverty". United Nations Research Institute for Social Development. Geneva.
- Şener, Ülker. 2010. "Yoksullukla mücadelede sosyal güvenlik, sosyal yardım mekanizmaları ve işgücü politikaları", Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu, 2002. Hanehalkı Bütçe ve Tüketim Harcamaları Veri Seti" Ankara
- Türkiye İstatistik Kurumu, CD. 2003. Hanehalkı Bütçe ve Tüketim Harcamaları Veri Seti" Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu, CD. 2004. Hanehalkı Bütçe ve Tüketim Harcamaları Veri Seti" Ankara.

- Türkiye İstatistik Kurumu, 2005, CD. Hanehalkı Bütçe ve Tüketim Harcamaları Veri Seti” Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu, 2006, CD. “Hanehalkı Bütçe Araştırması ve Tüketim Harcamaları veri Seti”, Ankara.
- Tüik, 2010. Haber Bülteni. http://www.tuik.gov.tr/MetaVeri.do?tb_id=23&ust_id=7
- World Bank 2003. Turkey: Poverty and Coping After Crises (Report No: 24185), Washington:World Bank Human Development Unit, Europe and Central Asia Region.
- World Bank, 2000. Turkey: Economic Reforms, Living Standards and Social Welfare Study (Report No: 20029-TU). Washington: World Bank Poverty Reduction and Economic Management Unit.
- World Bank, 2000. World Development Report, 2000-2001, Attacking Poverty, Washington:World Bank.
- Yemtsov, Ruslan. 2001. “Living Standards and Economic Vulnerability in Turkey between 1987 and 1994”. Discussion Paper No. 253. World Bank: Europe and Central Asia Region.